

Tekenen in de tijd 230

17-23 december 2023

Achthonderd jaar geleden bracht Franciscus van Assisi Kerstmis dichtbij door voor het eerst een levende kerststal te organiseren. Erik Borgman eert diens creativiteit en vraagt zich af hoe wij vandaag de dag de geboorte van God in een kind in ons midden aanschouwelijk kunnen maken.

Achthonderd jaar geleden vond Franciscus van Assisi de kerststal uit. Paus Franciscus heeft er meermaals aan herinnerd en er zijn verschillende publicaties verschenen waarin er aandacht aan wordt besteed. Franciscus' medebroeder Thomas van Celano sluit het eerste deel van de levensbeschrijving van Franciscus af met de volgende schets van wat er plaatsvond in 1223, ruim twee jaar voordat Franciscus in 1226 zou sterven:

[In Greccio] woonde een zekere Johannes, een man van goede naam en faam. De zalige Franciscus had een bijzondere genegenheid voor hem. Ongeveer twee weken voor Kerstmis liet Franciscus hem bij zich komen en zei: 'Als je wilt dat we dit jaar in Greccio Kerstmis vieren, tref dan vlug voorbereidingen en doe precies wat ik je vraag. Ik wil de herinnering oproepen aan het kind dat in Bethlehem geboren is, en zo goed mogelijk met eigen ogen de pijnlijke en behoeftige omstandigheden zien waarvan het toen te lijden had. Ik wil zien hoe het daar in een kribbe op stro lag tussen een os en een ezel.' Toen zijn goede vriend dit hoorde, ging hij haastig aan het werk en trof daar alle voorbereidingen die de heilige hem opgedragen had.

De vreugdevolle dag kwam nader; het moment om juichend het gebeuren te herdenken brak aan. Uit vele plaatsen waren broeders uitgenodigd, de mensen uit de streek, mannen en vrouwen, zorgden blij gestemd voor fakkels en kaarsen om daarmee licht te brengen in die nacht waarin een fonkelende ster met zijn licht alle dagen en jaren had verlicht. Tenslotte kwam ook de heilige en zag tot zijn vreugde dat voor alles gezorgd was. Men was een kribbe aan het maken en deed er stro in; ook werden er een os en ezel bij gezet. Hier eerde men de eenvoud, hier maakte men van de armoede iets verhevens en prees men de deemoed. Greccio was als een nieuw Bethlehem. De nacht was helder als de dag, een verrukking voor mensen en dieren. En ze kwamen, mannen en vrouwen, opgetogen van vreugde bij het zien van de heel nieuwe manier waarop het geheim werd gevierd. Het bos weergalmde van de stemmen en de rotsen kaatsten het geluid terug. De nacht was van juichen en jubelen vervuld. Gods heilige stond voor de kribbe, steeds zuchtend van medelijden, maar ook doorgloeid van wonderlijke blijheid. Boven de kribbe vierde men de plechtige heilige mis en de priester werd bevangen van een ongekende ontroering.

Gods heilige, die diaken was, trok zijn diakengewaden aan en zong met welluidende stem het heilig evangelie. Zijn krachtige, melodieuze, heldere, welluidende stem riep allen op zich in te zetten voor het hoogste goed. Daarna preekte hij tot de aanwezigen en in een vloeiende stroom van heerlijke woorden sprak hij over de geboorte van de arme Koning in het stadje Bethlehem. Als hij Jezus' naam wilde noemen, liet zijn brandende liefde hem af en toe 'Kind van Bethlehem' zeggen. En wanneer hij 'Bethlehem' zei, leek hij wel een blatend schaap. Hij sprak het wel uit, maar het genot dat de naam hem gaf, benam hem bijna de adem. Ook was het alsof hij bij het uitspreken van 'Bethlehem' of 'Jezus'

met zijn tong langs zijn lippen ging, alsof hij proevend met zijn gehemelte er diep gelukkig van genoot en de zoete woorden langzaam naar binnen zoog. En de Almachtige was nog guller met zijn gaven. Een deugzaam man had een wonderlijk visioen. In de kribbe namelijk zag hij een op het eerste gezicht levenloos kindje liggen. Hij zag de heilige ernaartoe gaan en het als uit een diepe slaap wakker maken. Een toepasselijk visioen. In de harten van velen was het kind Jezus immers een onbekende geworden, maar door de kracht van Gods genade had zijn heilige dienaar Franciscus het in hen weer tot leven gewekt, zodat ze er weer met attente liefde aan gingen denken. En toen eindelijk de plechtige nachtelijke viering ten einde was, gingen allen in grote vreugde naar huis terug.

Franciscus bracht het Kerstfeest dichtbij door te verbeelden dat het midden tussen de mensen van Greccio plaatsvond. Want natuurlijk kenden de mensen in zijn tijd het Kerstverhaal wel, maar zij realiseerden zich niet goed dat dit betekent dat God hun armoedige omstandigheden en hun lage sociale status had gedeeld. God was in Jezus geen verheven alleskunner, maar had zichzelf net zo behoeftig gemaakt als zichzelf.

Velen zetten ook vandaag een kerststal in hun huis neer. In de Dominicuskerk staat er uiteraard ook een en net als alle andere jaren staat er sinds afgelopen zaterdag ook weer een kerststal op het plein vóór de kerk. Zo verbeelden wij dat Kerstmis midden tussen ons in plaatsvindt en God zich openbaart als een God midden-tussen-ons-in. Of met de vertrouwdere, maar ook wat afstandelijkere uitdrukking van de profeet Jesaja: als Immanuel, God-met-ons. Toch bestaat tegelijkertijd het gevaar dat de stal en de herders met hun schapen de suggestie met zich meedragen dat het bij Kerstmis zou gaan om een herinnering van daar en dan, in plaats van een gebeurtenis hier en nu. Weten wij het 'Kind van Bethlehem' nog uit zijn diepe slaap te wekken, zoals volgens Thomas van Celano de naamloze man in een visioen Franciscus zag doen?

Daartoe is het in ieder geval nodig dat wij ons afvragen wat onze omstandigheden zijn. Als God in het Kind van Bethlehem tussen ons mens wordt, in welke omstandigheden komt hij dan ter wereld? In de armoede? In de dak- en thuisloosheid van de velen die over de wereld zwerven, op de vlucht voor geweld en op zoek naar veiligheid? Hij komt in ieder geval terecht in de onzekerheid die heel veel mensen op heel uiteenlopende manieren voelen, nu wat we altijd deden, vaak niet langer werkt en wij niet weten wat we dan moeten doen. Om dat te verbeelden zullen we in de Kerstnachtviering het Jezuskind niet op stro of hooi leggen, maar versnipperde resten van plannen, beleidsvoornemens en projecten waarvan ons leven en onze wereld vergeven is. Ze getuigen soms van onze hoogmoed en soms van onze goede wil. Uiteindelijk brengen zij vooral onze beperktheid en onze uiteindelijke armoede aan het licht. Steeds weer blijken wij de wereld en blijken wij onszelf niet op eigen kracht te kunnen redden. Te midden hiervan wordt een kind gelegd van wie wordt verkondigd: 'Heden is in de stad van David uw redder geboren; Hij is de Gezalfde, de Heer' (Lucas 2,11). Hopelijk weet dit in ons het verlangen naar iets nieuws tot leven te wekken. Verlangen is uiteraard nog geen vervulling, maar biedt er wel een opening voor.

Thomas van Celano vertelt hoe in 1223 het stro waarop het Kind van Bethlehem gelegen had, bewaard werd. Hij getuigt niet alleen dat veel dieren door het eten van dit stro van kwalen bevrijd werden, maar ook dat vrouwen wanneer zij 'zware,

langdurige barensweeën te verduren hebben iets van dit stro op zich laten leggen en daarna hun kind voorspoedig ter wereld brengen'. Laten we hopen dat in het nieuwe jaar onze gedachten over de toekomst deze niet langer afsluiten of blokkeren, maar openen. Immers: 'een kind wordt ons geboren, een zoon wordt ons gegeven en de heerschappij rust op zijn schouders' (Jes. 9,5).

Erik Borgman, lekenDominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus in Utrecht

Kruispunt maakte een uitzending over de achthonderdste verjaardag van de kerststal en de blijvende aantrekkingskracht. Erik Borgman treedt daarin op als commentator. De uitzending is hier terug te zien: https://npo.nl/start/serie/kruispunt_1/seizoen-33/kruispunt_329/afspelen.

Eerder maakte uitgeverij Adveniat een boekje voor de tijd rond Kerstmis waarin Erik artikelen schreef over de verschillende figuren en attributen van de kerststal: *Van donker naar licht: Gebeden rond de kerststal*. Het is hier nog te bestellen: <https://adveniat.nl/product/van-donker-naar-licht/>.

Op weg naar Kerstmis vertellen ook de Nederlandse bisschoppen over de kerststal. In acht kerstvideo's besteden zij aandacht aan een van de figuren. Vanaf zondag 17 december komt elke dag een nieuwe video online op katholiekleven.nl en Vier.nu Kerstmis die hier te vinden is: <https://www.vier.nu/>.